

DEMOKRATIJA IR DARBININKŲ KLASĖS AUTORITARIZMAS

Pamažu ateinantis supratimas, kad šiuolaikinėje visuomenėje ekstremistiniai ir netolerantiški judėjimai yra linkę remtis veikiau žemesniosiomis, o ne viduriniosiomis ir aukštesniosiomis klasėmis, iškėlė skaudžią dilemą tiems kairiųjų pažiūrų intelektualams demokratams, kurie kažkada patikėjo, jog tik proletariatas yra jėga, siekianti laisvės, rasių lygybės ir socialinės pažangos. ...

Labai akivaizdūs pavyzdžiai to, kaip darbininkų klasė neigiamai nusistačiusi etniniu požiūriu ir linkusi prisijungti prie totalitarinių politinių judėjimų, buvo kompleksiskai nagrinėjami darbuose, skirtuose viešosios nuomonės, religijos, šeimos modelių ir asmenybės struktūrų analizei. Iš daugelio šių darbų matyti, kad žemesniosios klasės gyvenimo būdas produkuoja inertiškų ir netolerantiškų politinių pažiūrų individus.

Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad politinės istorijos faktai tam prieštarauja. Nuo pat savo atsiradimo devynioliktajame amžiuje darbininkų organizacijos ir partijos buvo pagrindinė politinę demokratiją įgyvendinanti jėga, kovojusi už politinę bei ekonominę pažangą. Iki 1914 metų darbininkų klasė skaidėsi į kairiąsias partijas ir ekonomiškai privilegijuotą dešinijį sparną ne vien dėl tokių momentų kaip pajamų perskirstymas, visuomeninė padėtis bei galimybė įgyti išsilavinimą, bet ir dėl pilietinių laisvių bei tarptautinės politikos. Darbininkai, sprendžiant iš jų politikos, dažnai būdavo pagrindinė atrama kovojant už didesnę politinę demokratiją, religijos laisvę, mažumos teises ir taiką tarp tautų, tuo tarpu dauguma tų Europos partijų, kurios rėmėsi viduriniosiomis bei aukštesniosiomis klasėmis, buvo linkusios vis labiau palaikyti ekstremistines politinės veiklos formas, priešintis visuotinės rinkimų teisės įvedimui, paremti valstybinę bažnyčią, palaikyti šovinistinę užsienio politiką.

Tačiau po 1914 metų politinių jėgų orientacija pakito. Kai kuriose šalyse darbininkų klasės grupės pasirodė besančios labiausiai nacionalistiškai nusiteikusi gyventojų dalis. Kitose šalyse dalis darbininkų klasės įnirtingai stoji prieš lygių teisių suteikimą mažumoms, siekė apriboti imigraciją atvirose šalyse arba įvesti rasinę diskriminaciją. Kovos su fašizmu baigtis ir šaltojo karo pradžia parodė, kad kova už laisvę nėra vien ekonominės klasių kovos atmaina. Komunistinis judėjimas kelia ne mažesnę grėsmę laisvei, negu fašizmas ir nacizmas, ir visose šalyse, kur komunizmas užima tvirtas pozicijas, jis yra palaikomas daugiausia darbininkų klasės apatinių sluoksnių ar kaimo gyventojų. Nebuvo kitos tokios partijos, kuri būtų beveik vien darbininkų klasės ir varguomenės partija. Ir praeities, ir dabarties socialistų partijos susilaukė iš viduriniųjų klasių žymiai didesnės paramos, negu kad susilaukė komunistai.

Kaikurie socialistai ir liberalai teigė, kad tai visai neliudija darbininkų klasės autoritarinių tendencijų, kadangi komunistai dažnai dedasi esą partija, siekianti įgyvendinti klasikinius Vakarų demokratijos idealus - laisvę, lygybę, brolybę. Jie įrodinėja, kad dauguma komunistų šalininkų, ypač mažiau išsilavinusių, klaidingai tiki, kad komunistai - taikaringesnieji ir veiklesnieji socialistai. Tačiau aš laikyčiausi priešingos nuomonės, būtent, kad karingieji ir netolerantiškieji komunistinės ideologijos momentai ne tiek didina įtampą, kiek pritraukia plačius sluoksnius žmonių, kurių pajamos mažos, darbas žemo prestižo, išsilavinimas nedidelis, - o jie šiuolaikinėje industrinėje visuomenėje daugiausia ar visi įeina į darbininkų klasę.

Žemesnės socialinės padėties sluoksniai, ypač neturtingose šalyse, kur gyventojų išsilavinimo lygis neaukštas, linkę skirti politikoje tik juoda ir balta, gera ir bloga. Todėl jie (kitoms aplinkybėms sutampant) greičiau už kitus sluoksnius prisišlieja prie ekstremistinių judėjimų, žadančių lengvai ir greitai išspręsti socialines problemas bei pasižyminčių inertiška ideologija.

Žinoma, bet kurio socialinio sluoksnio ar klasės "autoritarizmas" yra gana reliatyvus, dažnai jis būna pakitęs dėl organizacijos

demokratinės struktūros ar dėl atskirų asmenų įtakos. Žemesnioji klasė kurioje nors šalyje gali būti autoritariškesnė už aukštesniąsias klases, tačiau apskritai imant tos šalies visos klasės gali būti ne tokios autoritariškos, kaip kuri nors klasė kokioje kitoje šalyje. Štai Britanijoje, kur tolerancijos normos yra aukštos ir plačiai paplitusios visuose socialiniuose sluoksniuose, netgi žemiausia klasė gali būti ne tokia autoritariška ir labiau "išprususi", negu labiausiai išsilavinęs sluoksnis kokioje atsilikusioje šalyje, kur neatidėliotinos problemos ir krizės vargina visas klases ir kur visos grupės siekia kuo greičiau viską išspręsti.

Demokratinų procedūrų ir idealų plitimas pagrindinėse organizacijose, kurioms priklauso žemo statuso individai, gali veikti atskirų žmonių politinę laikyseną labiau negu jų svarbiausios asmeninės savybės, nors jos būtų ir labai autoritariškos. Darbininkų klasė, kuri anksti (dar prieš atsirandant komunizmui) tapo ištikima demokratiškiems politiniams ir profsajungų judėjimams, sėkmingai kovojuosiems už socialines ir ekonomines teises, ta darbininkų klasė lengva ranka nepakeis savo orientacijos.

Prieštaringos atskirų individų orientacijos kitų vertybių ar institucijų atžvilgiu irgi gali įveikti nors ir pačias stipriausias tendencijas. Pavyzdžiui, darbininkas prancūzas, italas ar vokiečių, kuris griežtai nusiteikęs prieš kapitalizmą, bet yra katalikas, gali vis dėlto balsuoti už palyginti konservatyvią Prancūzijos, Italijos ar Vokietijos partiją, nes tamprūs saitai su katalikybe pergali jo klasinį nepasitenkinimą. Tuo tarpu darbininkas, išpažįstantis autoritarines idėjas, tačiau susijęs su antifašistinėmis darbininkų klasės partijomis ir sąjungomis, gali ginti demokratines institucijas nuo fašistų antpuolio. Ir atvirkščiai, ekstremistinę partiją dėl kai kurių jos programos momentų ir dėl turimo autoriteto gali paremti ir tie, kas šiaip jau nėra linkę į kraštutinę politiką. Daugelis žmonių 1936 ir 1943 metais palaikė komunistus kaip antifašistinę internacionalistinę partiją.

Tad, vien remiantis tam tikrų socialinių sluoksnių psichologinių orientacijų pažinimu ar jų pažiūrų tyrimų duomenimis, negalima

atspėti, ar jie palaikys ekstremistines, ar demokratines politines partijas. Tiek patirtis, tiek ir teorija rodo, kad žemesnieji sluoksniai yra palyginti autoritariškesni, kad (kitoms aplinkybėms sutampant) juos labiau traukia ekstremistiniai judėjimai, negu kad nuosaikūs ir demokratiniai, ir kad, kartą prisijungę, jie nepabūgs demokratijos stokos, tuo tarpu nemaža labiau išsilavinusių ar patyrusių šalininkų nubyrės...

Istorija ir demokratijos plėtojimas

Nors žemesniosios klasės grupėms ir būdingos stiprios antidemokratinės tendencijos, vis dėlto labiau industrializuotose demokratinėse šalyse darbininkų politinės organizacijos ir judėjimai palaikė tiek ekonominį, tiek politinį liberalizmą. Darbininkų organizacijos, profsąjungos ir politinės partijos atliko svarbų vaidmenį, įgyvendinant politinę demokratiją 19 amžiuje bei 20 amžiaus pradžioje. Bet ši darbininkų klasės kova už politinę laisvę, pradėta vidurinėsios klasės, vyko kovos už ekonomines teises fone. Organizacijų ir žodžio laisvė bei visuotinė rinkimų teisė buvo būtini ginklai kovai už aukštesnį pragyvenimo lygį, socialines garantijas, trumpesnę darbo dieną ir kt. Aukštesnės klasės, gindamos savo ekonomines ir socialines privilegijas, priešinosi politinių laisvių plitimui. Retai kokia grupė kada nors istorijoje sąmoningai palaikydavo pilietines laisves ir teises tų, kurie, jų supratimu, propaguodavo niekingas ar pavojingas idėjas. Religijos laisvė Vakarų pasaulyje atsirado tik dėlto, kad konfrontuojančios jėgos suprato, jog sunaikinusios viena kitą jos sunaikins visą visuomenę. Be to, kovai vykstant daugelis žmonių nustojo tikėti į dievą ar domėjėsi religija, tad prarado ir troškimą persekioti atskaldžius. Panašiai ir visuotinė rinkimų teisė, organizacijų ir opozicijos laisvė daugelyje šalių atsirado arba dėl kompromiso su įgavusiomis įtaką žemesniosiomis klasėmis, arba siekiant neprarasti kontrolės joms. Šią taktiką propagavo ir jos griebdavosi tokie rafinuoti konservatoriai kaip Disraeli's ir Bismarck'as.

Nors demokratinės normos kilo iš interesų konflikto, tačiau atsiradusios jos tapo institucinės sistemos dalimi. Todėl Vakarų

šalių darbininkų ir socialistų judėjimai integravo demokratines vertybes į savo ideologinį bagažą. Tačiau tam tikro judėjimo ideologijos demokratinis pobūdis nereiškia, kad jos šalininkai tai iki galo supranta. Patirtis rodytų, kad geriausiai šias normas supranta ir labiausiai palaiko lyderiai, o mažiausiai - eiliniai pasekėjai. Eilinių žmonių nuomonės ir polinkiai nelemia jų elgesio, kol juos pritraukusi organizacija veikia demokratiškai. Nors darbininkai linkę į autoritarizmą, vis dėlto jų antikomunistinės organizacijos gina ir propaguoja demokratines vertybes labiau, negu vidurianiojo klase besiremiančios partijos. Vokietijoje, Jungtinėse Valstijose, Didžiojoje Britanijoje ir Japonijoje individai, kurie remia demokratines kairiąsias partijas, linkę ginti pilietines laisves ir demokratines vertybes labiau, negu konservatyvias partijas palaikantieji įvairių profesinių sluoksnių atstovai. Organizuota socialinė demokratija ne tik gina piliečių laisves, bet ir teigiamai veikia jos šalininkų įsitikinimus.

Demokratinėje politinėje sistemoje konservatyvizmas ypač neatsparus. Pasak Abraham Lincoln'o, neturtėlių visuomet daugiau negu pasiturinčiųjų, o kažkieno pažadus persikirstyti gėrybes užginčyti sunku. Todėl konservatoriai paprastai prisibijo visuotinės politinės demokratijos. Daugelyje šalių jie siekė apriboti rinkimų teisę ar manipuliuoti valdžios struktūra, steigdami dvigubus parlamentus ar didindami kaimo ir nedidelių miestų gyventojų atstovavimo normą (tai paprastai konservatorių citadelės). Šitaip jie stengėsi neduoti gyventojų daugumai galimybės kontroliuoti valdymą. Konservatorių dažnai ginamos militaristinės arba nacionalistinės idėjos tikriausiai irgi yra patrauklios autoritarinių polinkių asmenybėms.

Tačiau klaidinga būtų iš čia aptartų dalykų daryti išvadą, jog autoritariniai žemesniosios klasės polinkiai būtinai kelia grėsmę demokratinėi socialinei sistemai. Negalima panašiai spręsti ir konservatyvizmo antidemokratinį aspektą atžvilgiu. Ar siekia tam tikra klasė apriboti laisvę, ar ne, priklauso nuo daugybės faktorių, kurių čia aptarėme tik dalį.

Demokratizavimo proceso nestabilumas apskritai ir komunistinio

judėjimo įtaka skyrium imant, kaip matėme, labai priklauso nuo nacionalinės ekonomikos lygio, taip pat nuo nacionalinio švietimo lygio. Komunistinis judėjimas yra masiškas skurdesnėse Europos šalyse ir dar kai kur, tačiau silpnas ten, kur ekonomika ir švietimas yra aukšto lygio. Silpniau išsivysčiusių šalių žemesnės klasės yra skurdesnės, mažiau išsilavinusios, turi mažiau socialinių garantijų bei žemesnį socialinį statusą, negu kad turi labiau pasiturinčių tautų žemesnieji sluoksniai. Labiau išsivysčiusiose, stabiliose Vakarų Europos demokratinėse šalyse, Šiaurės Amerikoje ir Australijoje žemesniosios klasės jaučiasi lygiateise visuomenės dalimi, tai yra, jos nuo kitų kultūros sričių atskirtos žymiai mažiau, negu kitų šalių skurdesnių gyventojų grupės, kurių pajamos yra nepaprastai mažos, o išsilavinimo lygis labai žemas arba net klesti neraštingumas. Darbininkų įtraukimas į valstybės reikalus industriniame Vakarų pasaulyje smarkiai pakirto jų autoritarines tendencijas, nors, pavyzdžiui, Jungtinėse Valstijose McCarthy's parodė, kad neatsakingas demagogas, kuris suderina nacionalistinius lozungus su antieilintais, vis dar gali užsitikrinti stiprią mažiau išsilavinusių žmonių paramą.

Mes matome, kad pragyvenimo ir išsilavinimo lygio kilimas teigiamai veikia darbininkų klasės laikyseną ir politiką tose šalyse, kur ekstremizmas neturi stiprių pozicijų. Tačiau ekonomiškai silpnesnėse, nestabiliose demokratinėse šalyse reikia tikėtis žymiai prastesnio rezultato. Kur ekstremistinė partija susilaukė žemesniųjų klasių paramos - neretai palaikydama lygybę ir ekonominę gerovę laisvės kaina - ten dar klausimas, ar ši parama gali būti atimta demokratinio būdu. Be to, komunistams yra būdingas dvejojimas chiliaistinis požiūris į pasaulį. Taip pat klausimas, ar nestabilios demokratijos šalyse gali susikurti demokratinės darbininkų partijos, kurios sugebėtų tvirtai ginti jų ekonominius ir klasinius interesus.